

הרב שלמה דיכובסקי

ברירה טרום-עוברית ומעמדו של קדם-עובר*

השאלות:

א. האם מותר לבני זוג היכולים להוליד ילדים בדרך טבעית, לפנות לאפיק של הפרייה מלאכותית לצורך בחירת מין העובר או תכונותיו החיצוניות. כמו כן, מה דינם של אלו שאינם יכולים להביא ילדים בדרך טבעית, לגבי פניה לאפיק של הפרייה מבחנה. מדובר בביצית זרע שלהם, ולא של זר.

ב. האם זוג שאינו יכול להביא ילדים בדרך רגילה יוכל להנשא על מנת להוליד ילדים בדרך של הפרייה מבחנה. בנוסף, האם יכולים בני זוג שהם נשאים של מחלה העלולה לפגום בעובר, להזדקק לכתחילה לדרך של הפרייה מלאכותית בכדי למנוע תקלות.

ג. האם מותר להשמיד את עוברי המבחנה שאינם ראויים, או שאינם רצויים. המדובר בעוברים שיש חשש לתקינותם מבחינה רפואית. והאם יש הבדל אם להשמידם בידיים או בשב ואל תעשה.

ד. האם מותר לברור בין העוברים ולקחת להשתלה ברחם עובר ממין זכר למשל, ולהשמיד את העוברים ממין נקבה.

ה. האם מותר לברור בין העוברים את אלו שיש להם תכונות חיצוניות החשובות לבני הזוג (למשל, עיניים כחולות – אם ניתן בשלב זה להבחין), ולאבד את אלו שאינם מחוננים באותן תכונות.

ו. האם עדיף אבחון טרום השרשתי, מאשר אבחון של עובר ברחם אמו.

התשובות:

ראשית, יש להקדים. העיסוק ההלכתי בנושא זה ובנושאים חמורים דומים, אינו נועד למציאת היתרים לכתחילה. מדובר בנושאים שכרוכים בהם בעיות הלכתיות רגישות, והלוואי ונוכל למצוא פתרון בדיעבד

* מקורות נוספים:

א. **נשמת אברהם**, כרך ד, חלק אבן העזר סי' א, ס"ק א.
ב. **אסיא** עה-עו עמ' 192-190, להלן עמ' 319-317.

למקרים קשים שאין להם פתרון. כל הפתרונות שימצאו נועדו במפורש למקרים אלו בלבד, ואין להסיק מהם היתר כללי לכל מאן דבעי. על כן, הייתי מוציא מכלל שאלה את הבקשות להפריה חוץ גופית מטעמים של "לוקסוס", כאמור בחלק הראשון של שאלה א. הדיון ההלכתי והאפשרות להיתר, נועדו במפורש רק למקרים בעייתיים של אלו שאינם יכולים להביא ילדים בדרך טבעית או שיש חשש שהעובר יהיה פגום. על כן, לא הייתי נמנע מלהתיר לבני זוג נשאי מחלות גנטיות או אחרות, לפעול בדרך זו שתאפשר להבטיח הולדת ילדים בריאים. כמו כן, לא הייתי נמנע מלהתיר לבחור ובחורה שנמצאו נשאים של מחלה גנטית, להנשא זל"ז לכתחילה, ולהוליד ילדים בדרך של הפריה מבחנה.

א. השאלה ההלכתית בהפריית מבחנה, היא של הוצאת זרע לבטלה ושל יחוס הולד. ביחס לנושא הראשון, אין לדעתי מקום לחשש. עסקתי בעבר בנושא של הוצאת זרע לצורך בדיקת פוריות (עיין תחומין יח 161), והתרתי לעשות זאת בתנאים מסוימים. הוצאת זרע לצורך הזרעת ביצית ויצירת עובר עדיפה על כך, משום שבמפורש לא מדובר בהוצאה לבטלה, אלא בהוצאה לצורך הולדה. על כן, יש לראות את הוצאת הזרע כחלק ממעשה ההולדה וכחלק מיצירת הולד. יתר על כן, ניתן לראות את הוצאת הזרע לשם הולדה, כביאה אריכתא – מעשה מתמשך שתחילתו בהוצאת הזרע, וסיומו בהזרקתו לביצית ובהשתלת הביצית בגוף האישה. במעשה ביאה אין כל מגבלה לגבי הוצאת הזרע, ועקרונית ניתן לעשות זאת גם בידיים, כפי שבעת ביאה אין שום מגבלה לגבי חימום ונגיעה באותו מקום. משום כך, בבני זוג שאינם יכולים או שיש חשש לתקינות העובר בהולדה בדרך רגילה, יש מקום להתיר להם לפעול בדרך זו.

בענין יחוס הולד, למרות הדיון בספרי הפוסקים, אנו נוהגים הלכה למעשה לראות את הולד כילדם של בני הזוג הללו לכל דבר, כולל לגבי יבום וחליצה ולגבי יחוס משפחה. מובן, שהדברים אמורים רק במידה ונעשה כל הדרוש בכדי להבטיח שלא יוחלפו הזרע של הבעל או הביצית של האשה. בנושא זה אפשר לסמוך על סידורי הבטחון של ארגון "פועה".

ב. מה מעמדה של ביצית מופרית? במסכת סנהדרין (דף נז.) נאמר: "בן נח חייב על העוברין, דאמר קרא, שופך דם האדם באדם דמו ישפך, איזה הוא אדם שהוא באדם, הוי אומר זה עובר במעי אמו". מבואר, כי רק אדם שבאדם נחשב לעובר שחייבים עליו, ואילו עובר שלא היה כלל ברחם אמו, אינו נחשב לעובר אלא לטרום עובר, או ל"קדם עובר".

במאמר אחר ("בעלות על ביציות מופרות" תחומין כב 404) קבעתי כי לביצית מופרית אין בעלים, ורק לאחר שהביצית מושתלת ברחם האם היא מקבלת סטטוס ויש בה תשלומי "דמי ולדות" למזיק. ציינתי לדברי הרמב"ן על התורה (שמות כא כב), כי תשלום דמי ולדות הוא קנס של התורה, "כי אין בהם היזק ניכר כי מי יודע אם יצליחו ואין כאן ממון ותשלומים". היות ומדובר בקנס, אין לך בו אלא חידושו, ולא ניתן להסיק מזה על מי שמוגדר כקדם עובר בלבד. כמו"כ ציינתי לסוגיא בב"ק (דף מז). המבדילה בין פרה שהזיקה גובה מולדה לבין תרנגולת שהזיקה שאינו גובה מביצתה, כי הביצה היא "פירשא בעלמא". הרמב"ם (נזקי ממון ט א) מסביר את ההבדל כי "הביצה אינה מגוף העוף אלא מובדלת ומופרשת ממנו". הרי לנו הבדל בין עובר ובין ביצה, אע"פ שמן הביצה מתפתח אפרוח. בודאי, ביצית היא פחות מביצה. המשמעות של "פירשא בעלמא", היא כמו כל פרש היוצא מן האדם, כגון מי רגליו, זרע או דם. לכל הדברים האלו אין משמעות של סטטוס, אע"פ שניתן לערות את הדם לאדם אחר ולהעניק לו חיים, וכן ניתן לקחת את הזרע ולשתלו בביצית ולהשתיל את הביצית המופרית ברחם האשה. על כן, בשלב טרומי זה, הביצית המופרית היא פרש בלבד.

אציין, כי בדו"ח של הוועדה לבחינת הנושא של הפריה חוץ גופית, נאמר (סעיף 6.5): "יש השואלים למי "שייך" טרום-העובר המוקפא. הוועדה מציעה לא לנקוט בשפה של קניין, שכן טרום-העובר איננו נכס סתם. במקום זאת יש לשאול מי מקבל את ההחלטה בדבר השימוש בחומר המוקפא... הוועדה ממליצה שההחלטה תהיה נתונה בידיהם של המטופלים בלבד במשך תקופת השמירה של תאי הרבייה". אכן, גם מבחינת החוק האזרחי, המצב אינו ברור. כאמור, אני סבור שגם המטופלים עצמם אינם בעלים, ולמעשה אין כאן בעלים של ממש.

על כן, אינני מוצא הבדל בין השמדה בידיים של עוברי המבחנה או שלא בידיים. מדובר כמובן, בביציות מופרות שאין בהם שימוש בעתיד הקרוב או הרחוק. ניתן לשמר ביציות כאלו שנים רבות, וצריך להעמיד את בני הזוג על החשיבות לשמירה עתידית בכדי לאפשר הולדת ילד נוסף, גם אם ההריון הנוכחי יעלה יפה. מטעם זה, הייתי מעדיף ביצוע בדיקות אבחנתיות בעובר טרום השרשה, מאשר בעובר מושרש. בכל בדיקה כזו, יש סיכון מסוים, גם אם מדובר בסיכון רחוק. הבעיות ההלכתיות בפגיעה בעובר ברחם אמו חמורות בהרבה מאשר בעובר שעדיין לא הגיע לרחם.

ג. מבחינה עקרונית, היות ולא ניתן להשתמש בכל הביציות המופרות אלא בבודדות בלבד, על כן אין כל בעיה אם תהליך הבחירה יתבצע לפי העדפה של בן או בת או כל העדפה אחרת. מובן שמדובר רק במקרים שבהם ניתן להתיר פרוצדורה זו, כאמור לעיל, ולא במקרים שהגדרתי כלוקסוס בלבד. גם אם יש לזוג בנות או בנים בלבד, וחשקה נפשם לקיים מצות פריה ורבייה כהלכה, לא הייתי מסכים להשתמש בדרך של הפריה מבחנה, שלמרות כל ההיתר, היא איננה חלקה מבחינה הלכתית.

כאמור, בשום פנים, אין ללמוד מכאן שזוג רגיל שאין לו בעיות פריון או בעיות רפואיות, יוכל להשתמש בטכניקה זו לצורך בחירת מין העובר או צבע העיניים. הזכרתי בתחילת הדברים שמדובר רק בהיתר של בדיעבד ובגלל הצורך לאפשר גם במקרים קשים לזכות בפרי בטן. במפורש לא מדובר במי שמבקש ללכת בדרך זו לכתחילה בגלל מניעים מסוג אחר, מכל סוג שהוא.

מקור: אסיא עז-עח, עמ' 73-75 (2006)